

Satversmes tiesa

Priekšlasījums

18.03.2021.

Satversmes tiesas priekšsēdētājas prof. Dr. iur. Sanitas Osipovas priekšlasījums nākotnes izaicinājumu konferencē “Cilvēkfaktors”

Labdien, Latvija!

Sākumā bija vārds. Taču tikko vēl likās, ka viss jau ir ticis pateikts. Publisko telpu piepildīja tik daudz vārdu, attēlu, video sižetu, mēmu, blogu, ka ne elpu atvilkt, lai neieelpotu kādu no tiem. Mēs dzīvojam ziņu virpulī, kas vēl pavisam nesen likās pašpietiekami un bezjēdzīgi virpuļojam uz vietas. Šķita, ka neko jaunu mēs pat kolektīvi neizprātosim. Tad pēkšņi ierastā dzīve aprāvās, mēs pamodāmies jaunā realitātē, kas prasīja citas domas, nebijušus risinājumus, pagērēja no jauna pārskatīt vērtīborientāciju. Vismaz es uz brīdi jutos kā aukstā ūdenī iemesta. Pagājušā pavasarī bija neomulīgi staigāt pa tukšajām Vecrīgas ielām. Manā bērnībā bija tāda multfilma “Pelle viens pats pasaulē”. Bērns pamostas viens mājās, izrādās viens tukšās ielās, veikalos, transportā – privilīģēti un reizē baisi.... Es arī tā jutos, no vienas puses, vispirms iestājās atslābums – nav jārīko un jāpiedalās publiskos pasākumos, jāgatavojas un jādodas komandējumos, pazūd daļa no dienišķā skrējiena un stresa. No otras puses, patiesi baisi, jo nav skaidrs, kas un kad sekos, bet, galvenais, kā pielāgoties jaunajām dzīves prasībām, kā nodrošināt darba ritma nepārtrauktību un pienācīgu kvalitāti, vai mans 12. klases ģimnāzists tiks pie valsts eksāmeniem, kad satikšu draugus un kolēģus, drīkstēšu apskaut mīļos, kas nedzīvo manā saimē, ceļot un darīt simtiem citu lietas, kas veido manu ikdienu, sniedz gandarījumu un ļauj baudīt dzīves mazos priekus. Man liekas, ka mēs – cilvēki, kas esam uzņēmušies atbildību par savu dzīvi, visu kontrolējam, plānojam, vadām ne tikai savas, bet arī tuvinieku, un darba kolēģu gaitas, mēs

visvairāk emocionāli ciešam no tā, ka nu jau gadu neko nevar ieplānot, skaidri sakārtot, izdarīt, kā pienākas, proti, tā, kā tas ticis darīts līdz šim. Iepriekš taču mēs plānojām darba un privāto dzīvi ne tikai mēnešiem, bet gadiem uz priekšu. Pirkām teātru un koncertu biļetes, rezervējām viesnīcas un lidojumus nākamai vasarai, ziemei, aiznākamajam pavasarim. Kāda jauna sieviete reiz vērsās Satversmes tiesā, jo lidsabiedrība atteica pārdot biļeti viņas nedzimušajam bērnam uz lidojumu, kas bija iecerēts īsu laiku pēc plānotajām dzemdībām. Cena bija laba par lidojumu. Viņa nešaubījās, ka viss notiks pēc plāna, dzemdības būs laikā, veselība pēc tām būs laba gan viņai, gan bērnam, tāpēc varēs doties ceļā. Dievs dod! Taču reizēm Dievs arī nedod... Atteikties no plānošanas, no izjūtas, ka esam savas dzīves saimnieki, ir emocionāli intelektuāls bezsvara stāvoklis. Tā tas nevarēja notikt, tikai ne ar mums! Mēs, kas virzāmies uz priekšu pārdomāti, plānveidīgi, mums viss izdodas, vai gandrīz viss izdodas. Ja neizdodas, tad noteikti cilvēku nekompetences un korupcijas dēļ. Apkarosim tās, un viss izdosies. Nevar būt, ka mēs, pašā zinātnes civilizācijas centrā dzīvojot, netiekam galā ar kaut kādu slimību... Mēs dzīvojām visai izglītotas un daļēji labklājības sabiedrības ilūzijā, ka pasaule guļ mums pie kājām, kur zinātne to ir nolikusi. Tā nu sanāk: jo racionālāks un organizētāks cilvēks bija pirms krīzes, jo vairāk viņš šobrīd cieš, izjūtot tās sekas!

Ko darīt brīdī, kad objektīvi apstākļi grauž mūsu pārdomāto, racionālo, omulīgo pasaules kārtību? Vai paļauties kolektīvam impulsam pirkt griķus un tualetes papīru? Visupirms apstāties un padomāt: vai tiešām iepriekš dzīve vienmēr ir bijusi pārskatāma, plānojama, bez patīkamiem un nepatīkamiem pārsteigumiem? Patiesībā dzīve ir nemitīgu pārmaiņu pilna. Vēl četrdesmit gadus atpakaļ gandrīz neviens necerēja, ka Latvija atgūs savu neatkarību. Atmodas laiks un tam sekojošie valsts atjaunošanas procesi mainīja ikviena dzīvi. Vienam pavērās necerētas karjeras izaugsmes iespējas, cits varēja satikt 50 gadus neredzētus ģimenes locekļus, pavērās iespējas studēt pasaules labākajās universitātēs un tā brīvība, ko strauji atgūvām visās jomās – vārda, apziņas, pārvietošanās brīvības,

un cilvēka cieņa, kaut ne vienmēr apzinājāties šo vērtību patieso saturu. Taču šiem procesiem bija arī ēnas puses: iepriekš nepazīta parādība – bezdarbs. Dažas profesijas vispār vairs nebija vajadzīgas atjaunotajā Latvijā. Radās jauna eiropiska valsts, kas mainīja savu pārvaldi, ekonomiku, sociālo attiecību struktūru šī vārda visplašākajā nozīmē. Tie, kas gatavoja atskaites par plānu izpildi iesniegšanai Maskavā, pasniedzēji, kas lasīja zinātnisko komunismu, politekonomiju, u.c. okupācijas laika studiju kursus, vairs nebija vajadzīgi, bet sabiedrībai savajadzējās ezotēriķus, zīlniekus, astrologus, parapsihologus. Daudzu personu dzīvi ietekmēja denacionalizācija. Izrādījās, ka paaudzēm iemiļotais īres dzīvoklis pieder saimniekam, kurš mūs vairs negrib tajā redzēt, atslēdz elektrību, apkuri, ūdeni. Tie, kas okupācijas laikā veidoja eliti, zaudēja visvairāk, ne tikai privilēģijas un personālo pensiju, bet arī politisko pilntiesību. Ikvienam dzīve apmeta kūleni, tikai piezemējāties mēs pēc tam dažādās vietās. Daži tā arī neattapās – pašnāvību līmenis šajā laikā bija ļoti augsts.

Pārmaiņas ir neatņemama dzīves sastāvdaļa, tās skar mūs vai nu intensīvāk kā II Pasaules kara laikā, valsts atjaunošanas laikā un šobrīd, vai mērenāk ikdienas ritmā, individuāli – jauna svešvaloda, jauna izglītība, kolektīvi – kā izmaiņas, piemēram, ko reformu ceļā ievieš valstī. Tomēr viens ir skaidrs – tās zināšanas, prasmes un attieksme pret darbu un līdzcilvēkiem, kas derēja vakar, nebūs tikpat labi pielietojamas rīt. Dzīve ir ceļš, kurā līdz ar jaunu pieredzi mainās ikviens no mums, vienlaikus mainās arī sabiedrība. Tas notiek neatkarīgi no tā, vai mums tas patīk vai nepatīk. Tas ir mūžīgs likums, neviens nepaliek ārpus laika rituma ietekmes, pat ja pašam tā nešķiet. Bieži komēdijās tiek izcelts klases salidojums. Par ko gan smieties, kad cilvēki satiekas pēc 10, 20 un vairāk gadiem. Viens ir mainījies, bet citam liekas dzīve ir gājusi garām, jo ir tā pati frizūra, ģērbšanās stils, izteicieni un atceras joprojām tos pašus notikumus salidojumu pēc salidojuma. Nav ticis pieņemts tas jaunais, kas ienācis pēc “laimīgajiem gadiem”, un ir radīta pasaule, kurā laiks ir apstājies. Viņi jau labi sen ir pateikuši Gētes Fausta izteicienu: “Mirkli, tu esi skaists, jel apstājies!” Un tajā brīdī, kad, kā šobrīd, dzīve tomēr

piespiež mainīties ikvienu, viņi emocionāli cieš un mēģina saglābt savu pasauli, noliedz notiekošo, meklē sazvērestības, kāpēc viņiem atņem viņu pasauli. Sabiedrība ir “cilvēku māja”, tāpēc mums visiem kopā ir jāredz ikviens, kam klājas grūti, lai palīdzētu. To pieprasa Satversme.

Es nemēģināšu atbildēt uz jautājumu: kāpēc tas ar mums notiek? Taču noteikti redzu zelta maliņu apstākļi, ka dzīve uz laiku ir apstājusies un lietu ierastā kārtība tiek pārskatīta. Franču filozofs Gijs Debors moderno kultūru nosauca par izrādes sabiedrību. Izrāde ir robežu dzēšana starp personas ego un pasauli, nojaucot robežu starp pareizo un aplamo, reālo un iedomāto. Mēs uz savu dzīvi skatāmies, nevis to dzīvojam. Lai nav garlaicīgi, mēs vērojam cilvēkus, dinamiski mainām vidi gan darbā, gan ceļojot, izrādām sevi citiem. Mēs krājam iespaidus, turklāt nevis atceroties vai iegaumējot, bet pēc iespējas fiksējot ar palīgierīcēm, lai tos publiskotu – ēdienus, kleitas, Pizas torni, aizsalušu logu. Mēs rādām savus iespaidus sociālajos tīklos svešiem cilvēkiem, radot ilūziju par savu ideālo dzīvi. Mēs dzīvojam uz skatuves. Mēs skatāmies, ko rāda citi, nevis to vērtējot, pārdomājot, kārtojot, bet gan lai trauktos pēc jauniem iespaidiem. Tas var atraut no realitātes. Man nāk prātā nesen piedzīvotais. Tērbatas ielas sākumā dzirksteļoja stāvoša mašīna. Saimnieka klāt nav, bet dzirksteles jau sāk pavadīt dūmi no motora pārsega. Dažādās vietās, atstatu no šīs mašīnas stāv dažāda vecuma vīrieši un filmē notiekošo. Mans jautājums: “Vai kāds ir izsaucis ugunsdzēsējus?”. Apjukums. Izrādās- nav. Ikviens baidās atrauties no savas ierīces, lai nepalaistu garām to momentu, kad uzšausies liesma.

Mājsēde liedz iepriekš tik pašsaprotamo plašo iespēju krāt aizvien jaunus iespaidus, doties aizvien tālāk pie nākamā skata, piedzīvojuma, cilvēka. Mājsēde liek pārdomāt, meklēt jēgu un risinājumus, proti, sākt patiešām dzīvot savu dzīvi. Taču, protams, grūtību jaunajā realitātē ir daudz, kā ikvienā nestandarta situācijā, kas skar visus, apdraudot sabiedrības locekļu drošību. Ko darīt iestādes vadītājam, lai viņa kolektīvs neapjuktu, ikviens tā loceklis saglabātu možu garu un

veselo saprātu? Sākt ar sevi. Mēs nevaram palīdzēt, sakārtot, vadīt citus, ja nesakārtojam sevi. Nevienam nevar iedot otram vairāk, nekā pašam ir. Nevienam nevar iedot vairāk, nekā viņš spēj šobrīd paņemt. Ja nesaprotat, par ko es runāju, es došu piemēru. Jūs lasāt grāmatu, piemēram, „Mērnieku laikus” pusaudža vecumā, un jūs pamatā aizrauj mīlas līnija. Taču, lasot „Mērnieku laikus” pusmūžā, jums atveras jaunas perspektīvas šajā darbā, tostarp tas, ka mēs kā tauta nemaz tik daudz neesam mainījušies. Taču, lai to apjaustu, jums ir nepieciešama dzīves pieredze, attīstītas analīzes, salīdzināšanas spējas, proti, tās prasmes, kuras jums nebija pusaudža gados. Mēs nespējam paņemt no grāmatas, vecākiem, skolotājiem visu, ko viņi varētu dot, kamēr mēs neesam gatavi to saprast.

Kas ir tas, ko mēs saviem līdzcilvēkiem varam dot šobrīd? Cilvēcīgumu, līdzdalību, novērtējumu, iejūtīgumu, savu laiku un pacietību. Tās ir lielākās civilizācijas radītās vērtības. Pateikt biežāk paldies un uzslavēt! Vienlaikus sekojot, lai darbs no mājas nepārvēršas nekontrolētās brīvdienās ar darba imitēšanu.

Jārūpējas par kolektīvo garu. Tas ir jākopj arī grūtajos laikos. Ir svarīgi uzturēt vienota mērķa apziņu – kā darbinieku kopumam, tā arī katram pašam sevi. Satversmes tiesā mēs esam tehnoloģiski un organizatoriski strādājuši, lai darbinieki justos pēc iespējas ērtāk jaunajos apstākļos, lai viņu domu lidojumu neietekmētu praktiskie ierobežojumi. Mēs atklājam arvien jaunus veidus, kā uzturēt cilvēciskās attiecības gan iekšpusē – kolektīvā, gan ārpusē – ar citām tiesām Latvijā un ārvalstīs. Satversmes tiesā šis ir bijis iespēju saskatīšanas laiks. Mēs rīkojam virtuālus svētkus, izzinošus pasākumus, apmācības, vienkārši tikšanās, kurās pārrunā darāmos darbus un pajautā viens otram: “Kā Tev iet? Kā jūties?”. Šobrīd ir svarīgi atcerēties, ka mūsu vidū ir arī tādi kolēģi, kuriem darbs ir vienīgā “ģimene”. Viņiem ir jābūt mūsu uzmanības lokā, jo īpaši gadījumā, ja šāds kolēģis saslimst.

Kā šobrīd, par spīti visam, noturēt augstus profesionālos standartus? Manuprāt, vissvarīgākais ir kopt cilvēku sevi. Lai kādas pārmaiņas un dzīves mācības mums

nākas apgūt, galvenais ir neaizmirst, kāpēc mēs dzīvojam un kāpēc darām dzīves dienīškos darbus. Mēs neesam pašpietiekami. Cilvēku rada sabiedrība. Cilvēcīgumu var izkopt un saglabāt tikai sabiedrībā. Šobrīd un vienmēr svarīgākais ir darboties, lai atbalstītu savu ģimeni, savu tautu, savu valsti. Tieši šādā secībā.

No 1911. gada decembra līdz 1913. gada februārim Kārlis Skalbe atradās apcietinājumā. Tieši šajā laikā viņš sacerēja skaistākās un dzīvesgudrākās pasakas, arī „Kaķīša dzirnaviņas”, kurās galvenā doma ir piedot saviem pāridarītājiem, lai atbrīvotu sevi un pasauli no ciešanām. «Tev taisnība, kaķīt,» ķēniņš domīgi teica. «Reiz es gribēju pakārt laupītāju, bet tas sāpēja viņa mātei. Un mātes bēdas sāpēja viņa meitai, un meitas sāpes sāpēja viņas dārzam: puķes novīta, un ābeles nobirdināja negatavus augļus, jo meita aiz bēdām aizmirsa tās apliet. Tad es piedevu laupītājam tāpēc, ka negribēju vairot sāpes pasaulē.»

Pasaule ir vienota, un katrs no mums to gan veido, gan ietekmē, gan bauda. Mūsu izvēles ir būtiskas ne tikai mums pašiem!

Mājsēde, karantīna ir salīdzināma ar soda veidu – mājas arestu. Un mēs negribam tikt bez vainas sodīti..... Taču nepieciešamību kalpot sabiedrībai nedrīkst uztvert kā sodu. Ierobežota telpa un pieejamie materiāli var tikpat labi bremzēt, kā sekmēt radošumu, izaugsmi, emocionālo inteliģenci un personas briedumu. Nobeigumam citēšu Zentu Mauriņu: “Kam dvēsele ir modra, drosmīga, pacietīga un labvēlīga, tā parasti ir arī neievainojama. Esi savā dvēselē neievainojams!” Lai mums izdodas!